

FELSEFE MİRASIMIZ NASIL KATLEDİLİYOR?

Cemaleddin Erdemci

Düccane Cündioğlu'nun Yeni Şafak gazetesinde Gazâlî'nin *Makâsıdu'l-Felâsife* isimli kitabının Türkçe'ye çevirisine yönelik olarak eleştiri sınırlarını aşarak, başkalarına hakaret etme vesilesi kıldığı, dört gün süren "İlim ve Felsefe Mirasımız Nasıl Katlediliyor?" başlıklı yazı dizisine cevaben, açıklama gereği duyduğum bazı hususları paylaşmak istiyorum.

Öncelikle Sayın Cündioğlu'nun eleştirilerine cevap verip vermeme konusunda binbir tereddüt arasında kaldığımı ifade etmek isterim. Birincisi münekkid zaten cevap istemiyor. İkincisi böyle bir işe girişmenin Münekkid'in arzusu olduğu ve sermayesini bu tür tartışmalarla oluşturduğu hususunda sahip olduğum kanaattir. Zira münekkid bunu bir alışkanlık haline getirmiş görünmektedir. Belli aralıklarla bazı şeyleri bahane ederek insanlara sataşmasının ve bu şekilde polemik oluşmasına zemin hazırlamasının başka izahı yok gibidir. Üçüncüsü, münekkidin infaz ettiği hususların bir çoğunda kendi cehlini ifşâ ettiğini ortaya koymak zorunda olan bir savunma çizgisinin, neresinden bakarsanız, haklıysanız bile, insandan, insanın vakarından, bir şeyler alıp götürmesinin kaçınılmazlığı. Ne olaydı sayın münekkid vazgeçilmez bir eleştirisi varsa bunu gerçekten eleştiri sınırları içinde tutsaydı? Doğrusu, son olarak cevap verilmediği takdirde yaptığı eleştirilerde haklı olduğunun sanılması sözkonusudur. Bu olay vesilesiyle bir gazete yazarının terörüne karşı okuyucuların ne kadar savunmasız olabileceklerini ayne'l-yakîn görmüş oldum. Kürşat Bümin köşesinden her vesileyle bunu yazar dururdu. Dört gün boyunca, yazarın yetkisiz otoriterliğinin ürünü olan saldırılarını okuyucunun eleştiriden ayırma hakkı nasıl sağlanabilecek? Bunu da gerçekten merak ediyorum ve maalesef bu konuda çok iyimser değilim.

Münekkid'in eleştirilerine cevap vermeye geçmeden önce bir hususu ifade etmem gerekiyor. Bir eser ortaya koyan kişi (ister telif, ister tercüme olsun) başkalarının bunu okuyacağını ve eleştirebileceğini peşinen kabul etmiş de-

mektir. Kitap yazarı ile okuyucu arasında bu anlamda zımnî bir mutabakat vardır. Bu bağlamda biz de tercüme ettiğimiz kitabın bir çok eleştiriye açık olacağını peşinen kabullenmiştik. Özellikle dilinin ağır olması, (metnin Arapça'sının Süleyman Dünya gibi yetkin bir İslâm felsefecisinin tahkiklerine ihtiyaç duyacak kadar apaçık olmaması) ve klasik İslam felsefesi metinlerinin kullandığı terminolojinin modern dile çevrilişinde ortaya çıkan sorunlar ciddi bir zorluklar zinciri yaratır. Diğer yandan eserde içiçe geçmiş iki metnin olması ve bunların ayrıştırılması başka bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani Gazâlî'nin birbirinden ayrı iki metni neredeyse aynı satırlar içinde, diğer nüshadaki ifadeler parantez içine alınarak verilmektedir. Üstelik kitabın orijinali Türkçe baskısında ortaya çıkan düzeyde bir sistematîğe sahip değildir. Bütün bunlar, kitabın çevrilmesinin ne kadar büyük bir emeğin mahsulü olduğunu göstermeye yetmektedir. İlk incelemede bile bu emeğin takdir edilmesi mümkünse de kullandığımız terminoloji başta olmak üzere, cümlelerin doğru anlaşılıp anlaşılmadığına ve doğru tercüme edilip edilmediğine kadar bir çok konuda eleştiriye tabii ki çıktık. Bu minval üzere gelebilecek eleştirileri de saygıyla karşılamaya ve katkı olarak değerlendirmeye hazırız. Ne var ki münekkid'in yaptığı bu değildir. Münekkid'in *Makâsîdu'l-Felâsife*'nin tercümesini vesile ittihaz ederek yaptığı, düpedüz kendine ilim ve felsefe mirasımızın hamisi rolünü biçmek ve kendisinden izin alınmadan yapılmış bu çeviriyi kendi mülküne bir müdahale ve tecavüz olarak değerlendirmektir. Bu nedenle de Münekkid'in tercüme yönelttiği "haklı eleştiriler"den ziyade mütercime hakkı olmadan yaptığı hakaretler akıllarda yer etmiştir.

Bu bağlamda yukarıda değindiğim hususa tekrar dikkat çekmek istiyorum: Bilimsel tartışmaların yeri gazete sütunları değildir; hem bilimsel bir tartışmayı yürütmeye imkanı vermeyecek kadar sınırlı hem de köşe yazarına başkalarına hakaret etme dahil her türlü avantajı sağlarken köşe yazarının hakaretlerine uğrayan kişiyi kendini ifade etmekten mahrum bırakmaktadır. İkinci bir husus da şudur: Bilimsel bir tartışmanın gazete köşelerinde ilgili-İlgisiz insanlar nezdinde tartışılması haksız kanaatlerin oluşmasına neden olduğu gibi eleştiriye uğrayan kişinin toplum nezdinde kendini temize çıkarma ve oluşmuş kanaatleri ortadan kaldırma imkanı da yok olmaktadır. Nitekim münekkidin herhangi bir derginin bir sayısında yer alabilecek bize yönelik eleştirileri iki haftaya sarkıtılarak yayınlanmış, iki hafta boyunca ilgili İlgisiz insanların gündemine sokulmuştur. Yerine göre, popüler kültüre karşı abartılı bir *havassçı* hassasiyet izhar ettiğini gördüğümüz münekkidin gazete köşesinden kime neyi anlatabileceğine dair bir izahı var mıdır acaba? Köşe yazarının (gazete alimi mi demem gerekiyor!) bu avantajları kullanması, eleştiriye uğrayan kişinin bundan yoksun bırakılması her şeyden önce ahlakla bağdaşmaz ve insafa sığmaz. Gazâlî'den bir nebze ders almış bir insanın, Gazâlî'nin hatırasına bu kadar saygıya davet eden bir kişinin, gazete köşesinde kurulduğu iktidar koltuğunun

enaniyetinin kendisine ne tür marazlar bulaştırdığının farkında mıdır acaba?

Münekkid'in çeviriyle ilgili eleştirilerini üç kategoride değerlendirmek istiyorum. Bu bağlamda (bu perdelerden konuşan birine nasıl gelecekse gelsin, şahsen söylemekte hiç zorlanmam) münekkid çeviriye yönelttiği eleştirilerin bir kısmında haklıdır: resm teriminin eksik tanımla, hey'etu'l-alema teriminin astronomi yerine astroloji ile lafız'ın terim ile karşılanması ve matematiğin bir diğer adı olan ilm-i evsat'ın aritmetik ile geometri arasındaki ilim olarak anlaşılması hatalı olmuştur.

Ancak şunu ifade etmek gerekir ki, her çeviride ve her eserde hataların olabileceğini kabullenmek gerekir. Bu anlamda hatadan âri bir çevirinin yapılabilceğini düşünmek bir yanılısamadan ibarettir. Nitekim Cündioğlu'nun kendisi matematiğin bir diğer adı olan ilm-i evsat konusundaki yanlışımızı tespit ederken kendisi büyük bir yanlış yapmakta ve Ilm-i hendeseyi Aritmetik, ilm-i Hisabı da geometri olarak açıklamaktadır. Oysa Ilm-i Hendesenin Aritmetik değil, geometri olduğu yine ilm-i hisab'ın da geometri değil, Aritmetik olduğu bilinmekte ve ilgili kitaplara müracaat edildiğinde hemen tespit edilebilmektedir. Buna dayanarak acaba biz de münekkid'in yaptığı gibi kendisine hakaretler mi yağdırmalıyız, yoksa insanın hem unutkan hem de yanlış bilgiye sahip olmasının doğal olduğunu kabul edip hatasına işaret etmekle mi yetinmeliyiz? Bunun takdirini sayın okuyuculara bırakıyorum.

Münekkid'in bize yönelttiği eleştirilerin bir kısmı ise metinde tashih hatası sonucu ortaya çıkmış fakat iyi niyetli bir okumayla hemen tashih hatası olduğu fark edilebilecek hatalardır. Örneğin *te'vil* ile *ta'vil*, yine *evveliyetun* ile *evleviyât* bu şekilde tespit edilmiş hatalardır. Münekkid buna dayanarak *te'vil* ile *ta'vil*'i birbirinden ayıramayacak kadar felsefeden uzak olduğumuzu iddia etmektedir. Oysa eleştiride yer alan ifadeler münekkid'in Arapça metin ile çevirisini karşılaştırdığını ve *te'vil* ile *ta'vil*'in birbirine karıştırılmayacak kadar net bir biçimde birbirinden ayrıldığını metinde geçenin *tevil* değil, *ta'vil* olduğunu fark ettirecek açıklıktadır. İyi niyetle metne bakan birisi metinde a harfi yerine e harfinin yazılı olduğunu görür ve bunun bir tashih hatası olduğuna işaret etmekle yetinir, buna dayanarak mütercime hakaret etmeye kalkışmazdı. Aynı şekilde (*evveliyetun*) kelimesinin yanlışlıkla (*evleviyât*) şeklinde yazıldığını görür ve metinde *evveliyetun* kelimesinin yanlışlığının verildiğini görürdü. Gerçekten bunu söylemek zorunda kalmak istemezdim, çünkü gerçekten de ayıp bir şeydir, ama münekkid'in eserlerinde de bu tür yanlışlar, tashih hataları bulunmaktadır (*Anlamın Buharlaştırılması ve Kur'an*, 1995, s. 38). Örneğin Kelâmî ekollerin sihir'e dair görüşlerini aktarırken Cündioğlu eserinde Şevkânî'den bir alıntı yapmakta ve "...*sihrin aslı ve hakikati yoktur*" anlamına gelen "*lâ asle lehu ve lâ-hakikate lehu*" ifadesini yanlışlıkla *lâ-'asla lehu* (yani elif yerine ayn harfiyle) şeklinde aktarmaktadır. Bu durumda biz ya münekkid gibi bir metinde hiçbir şekilde tashih hatalarının olamayacağını varsayarak Cündioğlunun *asl*

kelimesi ile 'asl' kelimesini birbirinden ayıramayacak kadar Arapça'dan habersiz olduğunu, ya da *Fethu'l-Kadir*'den alıntı yaparken alıntıda tahrif yaptığını veya bu tür hataların olabileceğini ve bunun doğal olduğunu söyleyecektik. Bu durum karşısında ne denilmesi gerektiğini de sayın okuyuculara bırakıyorum.

Yukarıda saydığımız hataların dışında münekkid'in hata ve yanlış olarak dile getirdiği hususların hiç birisine katılmıyorum. Ama bunu sayın Cündioğlu'na anlatmak mümkün müdür? Sözlerinin en başında "bu nihayet bir tercih meselesi" diye ifade edilebilecek her türlü -aslında en meşrû sayılabilecek- mütercim savunmasını "aptalca bir demagoji"ye yol açan bir savunma olarak görünce, bize söyleyecek laf düşer mi? Acaba münekkidin etrafında, kendisini sürekli başını sallayarak dinleyen bir topluluk mu vardır? Bu topluluk, kendisine mutlak bir otorite vehmi mi aşılacaktır? Münekkid'in bu buyurgan ve tartışmanın kurallarını belirleyici tavrı nereden aldığı sormak gerekiyor. Neticede siz tartışmada bir tarafınız ve bırakınız ehil olanlar bunun aptalca bir demagoji olup olmadığına karar versin. Ben de bir çeviri kitap çıkarmış olmanın en talihsiz sonucuna yanayım: Evet kitap çıkarmakla her türlü eleştiriyi davet edersiniz, ve gelenler arasında ne söz ne yordam bilmeyenler de olabilmektedir. Münekkid on yazısının dokuzunda eleştiri konusu ettiği bu ehliyet sorunundan, kendisine bulaşan bu modern hasletten kurtulmuş olduğunu mu sanıyor?

Münekkid'in yanlış kabul ederek eleştiri konusu yaptığı bazı örnekler üzerinde durmak istiyorum: Münekkid, *el-İlmu'l-İlahi* kavramını *teoloji* olarak tercüme ettiğimiz için okurlarına Gazâlî hakkında sûi-zanda bulunmamaları tavsiyesinde bulunmaktadır. Burada da büyük demagojiye giren kendisi oluyor. Konuyu bilmeyenler, bu tür konularla popüler düzeyde ilgilenmekten başka bir şansa sahip olmayanlardan başka hiç kimseyi iknâ edemeyecek olan bu eleştiriden dolayı insafa davet ediyoruz. Siz Gazâlî'yi Türkçe'ye çeviriyorsunuz. Ama hangi Gazâlî'dir bu biliyor musunuz? Bu Yunan felsefesini Arapça'ya çevirmiş olan Gazâlî'dir. Yani siz aslında onikinci yüzyıldaki Gazâlî'nin Milattan önce dördüncü yüzyılın Yunan felsefesinden anladığını, bugünün Türkçesinde ifade edilen felsefenin diline çeviriyorsunuz. Araya kaç kademeli bir çeviri sorununun girdiğinin farkında mısınız? Kaldı ki, o dönemde Müslümanlar, Yunan klasiklerini Arapçaya tercüme ettiklerinde, Theology kavramını ilâhiyât olarak çevirmişlerdir. İlâhiyât da ilah ilmi ve ilm-i ilâhî'dir (bkz. Prof. Hüseyin Atay, *İslâmın İnanç Esasları*, 1992, s. 8) Bugün "teoloji", "tanrıbilim" gibi kavramlar "ilm-i ilâhî"nin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Münekkid bu tür kullanımlarla hiç karşılaşmıyorsa bununla sadece çok az kitap okuduğunu ifşâ etmektedir, veya okuduğunu dikkatle okumadığını. Kaldı ki Münekkid burada tam olarak neye karşı çıktığını da tam ortaya koymadan basit bir otoriterlik numarası çekmektedir. Yaptığı her eleştirinin ardında bir sataşma yaparak, bir çeşit "çıplak kral kompleksi" yaratmaya çalışmaktadır: Aslında onun gösterme-

diği cahillik veya onun anlatmadığı yanlışlık, görmeyeni aptal yerine koyacak bir yanlışlık mesabesine yükseliyor. Ve aslında bildiğim Düccane Cündioğlu bunu hep yapıyor. Onun bir şeye "bu da yapılır mı" demesi yetiyordur. Gerisini onun buyurgan otoritesi altında ezilenlerin, hemen anlaması gerekiyordur. Anlamıyorlarsa zaten hem aptaldırlar, hem kifayetsiz muhteristirler, hem salakturlar hem de geri zekalıdırlar, hem de en basit anlamlara bile akılları ermeyen zavallılardır.

Sayın Cündioğlu Teoloji kavramını Gazâlî'nin kullanmadığını ifade etmek istiyorsa haklıdır (zaten, sayın münekkide bir hayal kırıklığı yapar mı bilmiyorum ama Gazâlî hiç Osmanlıca konuşmaz, yazmazdı. O "doğa" tabirini de kullanmazdı, "ilke" kavramını da, "öncül" kavramını da). Nitekim Gazâlî'nin bu kavramı kullandığını iddia etmedik ve etmiyoruz. Ancak teoloji'nin ilm-i ilahî'nin karşılığı olmadığını iddia ediyor ise bunda yanlışlıktır. Zira ilm-i ilahî, teoloji kavramının Arapça'ya çevrilmesinde kullanılmış bir kavramdır.

Cündioğlu evveliyât'ın karşılığı olarak kullandığımız a priori kelimesine de itiraz etmektedir. Kitabı inceleyenler evveliyât teriminin karşılığı olarak daha çok *önceli bilgiler* ifadesinin yer aldığını fark etmişlerdir. Ancak kıyasın maddesini oluşturan öncüller sıralanırken Evveliyât'ı parantez içinde *a priori bilgiler* şeklinde açıklamaya çalıştık. Daha sonraki bütün kullanımlarında evveliyât kavramını önceli bilgiler şeklinde tercüme ettik. Kaldı ki evveliyât'ın a priori bilgiler şeklinde tercüme edilmesi ve bu şekilde kullanılması çok yaygındır, ki bizzat münekkide kendisi de evveliyât karşılığı olarak bir sayfa içinde üç defa a priori kelimesini kullanmıştır. (Anlam'ın Buharlaşması ve Kur'an, 1995, 50).

Münekkide nâkiz, tanâkuz ve mutenâkiz terimlerinin hepsi için çelişik terimini kullanıp geçtiğimizi iddia etmektedir. Oysa münekkide numaralarını verdiği sayfaları dahi inceleyen biri orada bu terimler için *çelişigi* (nakiz) *çelişik* (mutenakiz) ve *çelişiklik* (tenâkuz) terimlerini kullandığımızı hemen fark edecektir. Eğer münekkide nâkiz ve diğerlerinin karşılığı olarak çelişik ve diğer iki terimin kullanılmayacağını iddia ediyor ise bu durumda kendisinin "... önermenin değillemesi çelişiktir.." ya da "... eldeki önerme çelişkiye düşmeksizin değillememez.." (Anlam'ın Buharlaşması ve Kur'an, 51) cümlelerinde kullandığı çelişik ve çelişki terimlerini neyin karşılığı olarak kullandığını bize açıklaması gerekecektir.

Münekkide hadd-i aşgar, hadd-i ekber ve hadd-i evsat için küçük terim, büyük terim ve orta terim'i kullanmamıza karşı olduğu gibi, Mukaddime-i suğra, mukaddime-i kubra terimlerini de küçük öncül ve büyük öncül terimleri ile tercüme etmemize karşı çıkıyor. Bu tür kullanımların olduğunu göstermek üzere sadece bir yerden alıntı yapmakla yetineceğim "Yüklemli kesin kıyasta büyük, küçük ve orta olmak üzere üç terim bulunur (Prof. Dr. Necâti Öner, Klasik Mantık, 1991, 108). Buna dayanarak "...işte bunlara terimler (hudud)

denir" ifadesini yanlış tercümede bulunduğumuzun örneği olarak sunmaktadır. Öyle görünüyor ki, münekkid hudüd terimini *terimler* şeklinde tercüme etmemize itiraz etmektedir. Oysa bilinmektedir ki, terim Yunanca bir kelime olup sınır, uç anlamına gelir, had kavramı da aynı şekilde sınır ve uç anlamlarına gelmektedir ve *terim* Arapça'ya *hadd* olarak tercüme edilmiştir. Mukaddimenin öncül olarak kullanılmasının ise mantık kitapları incelendiğinde yaygın bir kullanıma sahip olduğu görülecektir.

Münekkid'in eleştirdiği hususlardan biri de Burhan-ı inni ve Burhan-ı limmî'yi Burhan'u inne ve Burhan'u lime şeklinde kullanmamızdır. Burhan-ı inne'ye nisbetle Burhan-ı innî ve lime'ye nisbetle Burhan-ı limmî şeklinde yaygın bir kullanıma sahip olduğunu şimdi de ve kitabı tercüme ettiğimiz esnada da biliyorduk. Ancak Gazâlî'nin bu iki terimi Burhan'u inne ve Burhan'u lime şeklinde, kitabın Arapça tahkikini yapan Süleyman Dünya'nın da özellikle bu şekilde iki terimi harekelemesi bizim Gazâlî'nin kullandığı şekilde onları kullanmamıza yol açtı ki, Gazâlî ve eserlerinin hamiliğine soyunan münekkid'in de bu durumdan hoşnut olması gerekirdi. Oysa görünen o ki münekkid'in Gazâlî'ye hürmet etme vs. bir derdi yok, aslında ilim ve felsefe mirasımızın hamisi rollerine soyunmasına rağmen ilim ve felsefe mirasımıza karşı da o kadar hürmetkar değil. Aksi takdirde Nazzam'dan aktarılan bir nakle dayanarak Tefsir geleneğinin en önemli simalarından olan İkrime, Kelbî, Dahhak, Süddî, Mukatil b. Süleyman, Ebu Bekir el-Assam için "Kur'an-ı kendi geleneğinden kopuk keyfi tasarruflarla anlamaya çalışan işgüzar takımı" (*Anlam'ın Tarihi*, 1997,138) şeklinde tanımlamaya kalkışmaz; kıyasın kurulduğu öncüllerden olan ve bir tartışma esnasında karşı tarafça kabul edilmiş önermeler anlamındaki *musellemât* terimini açık-seçik bilgiler şeklinde izaha çalışmazdı.

Münekkid'in eleştirdiği hususlardan biri de belirsiz önermenin tanımında geçen "lem yetesevver bi sûrin" ifadesini "bir çerçeve ile çerçevelenmemiş" şeklindeki tercümemize itiraz etmekte ve *sur* kelimesinin anlamını bilmediğimizi iddia etmektedir. *Sur* kelimesi önermede niceliği ifade eder, belirsiz önermenin özelliği de bir nicellik bildirmemesidir. Biz de çeviride tasarrufta bulunarak "bir çerçeve ile çerçevelenmemiş" şeklinde ifade ettik.

Münekkid *şey/eşya*, *emr/umur*, *mevzu/mevzuat*, *musemmâ/musemmiyât* için *nesne/nesneler* kelimesini uydurduğumuzu iddia etmektedir. Oysa metin incelendiğinde *musemma/musemiyyât* için isimlendirilen/isimlendirilenler ifadesini, *emr/umur* için *husus/hususlar* ifadelerini de kullandığımızı görecektir. Ancak bunların hepsi de varlığı ifade eden kelimeler olduklarından, ayrıca kullanım biçimlerinde ıstılâhî bir vurgu görülmediğinden, bunların nesne ve nesnelere olarak tercüme edilmesinde de anlam bakımından herhangi bir sakınca görülmemiştir.

Mutabakat için *kaplam*, tazammun için *içlem* terimlerinin kullanılmasına münekkid'in itiraz etmesinin herhangi bir anlamı yoktur. Zira bu kavramları

ilk defa bu şekilde ben kullanıyor değilim bu kavramlar bir çok kişi tarafından bu terimlerle karşılanmıştır. (bkz. Prof. Dr. Necâti Öner, *Klasik Mantık* 1991: 21).

Münekkidin dört güne yaydığı yazılarında seçtiği "İlim ve Felsefe Mirasımız Nasıl Katlediliyor?" şeklindeki başlık da bir-iki sözü hakediyor doğrusu. Felsefe mirasına sahip çıkmaya davet eden bir yazıya yakışır mı bu başlık? Bir başlıktan ziyade doğrusu bir nâra havası taşıyor. Felsefeden anlayan bir kitleye mi hitap eden bir başlıktır bu? Felsefeden biraz nasibi olanların böyle bir başlığa bir nebze değer verebileceklerini düşünüyor musunuz? Bu aslında felsefeyle bütün ilgileri partizanca bir taraftarlıkla kurulabilecek olanlara bir "hedef gösterme" bir çeşit yargısız infaz çığırkanlığını andırmıyor mu? Ve bizzat böyle bir başlığın atılabildiği bir meydana ilim ve felsefe için daha elverişli bir katil aramak gerekiyor mu? Bu naraların baskısı altında Türkiye'de nasıl ilim ve felsefe mirası nakledilebilir?

Bir an için bu başlığın muhtevasına bir göz attığımızda gördüğümüz şey yoksa anladığımız şey mi olacak? İlk edinilen izlenim burada bir miras kavgasının sözkonusu olduğudur: Gözünü hırs bürümüş varislerimizden biri -aslında bu mirastaki hakkına (belki de haksızlığına) razı olmayan zat- nâraların yaratacağı emr-i vâkî ortamıyla bu mirastaki hissesini artırmayı ummaktadır. Doğrusu felsefe ve kültür mirası öyle bir şeydir ki, mirasta zaten hakkı olanın, hakiki vâris olanın hakkı zaten müsellemdir -nâralar atmak ancak bu hakkına dair kendine güveni olmayanın veya bu hakkı nesnel olarak kuşkulu olanın işidir. Tabii ki sözkonusu olan bir ilim ve felsefe mirası olunca, miras, sahip çıkan arttıkça artan ve çoğalan bereketli bir mahsül haline gelir. İster doğru ister yanlış anlama olsun, bu miras konuşuldukça büyür, değeri artar, canlanır, bu açıdan onun katledilmesine dair bir endişe taşımak yersizdir. Aslında bizzat bu endişenin kendisi değil midir bir felsefe veya düşünce mirasını katleden? Doğrusu bu endişeyi taşıyanların, bu birikime üzerinden iktidar kurabilecekleri, kaynağı kıt bir miras gözüyle baktıkları görülüyor. Bu durumda miras hakkında konuşanlar arttıkça, kiskanç bir temellük duygusuyla nâra seslerinin daha da gürleştigi ve insanları bu alanlardan daha da caydırmaya çalıştığı görülür. Siz hiç bu tarz eleştirilerin arkasından bir bereket sadır olduğunu gördünüz mü? Enaniyet ve kibir duygularının tatmininden başka bir mahsülü var mıdır nara formundaki eleştirilerin? Hasbelkader birisi el-Kindî'yi konu etti mi, o artık o şahsın mülküne mi geçmiş oluyor? Bir Gazâlî çevirisini beğenmiyorsanız, o çeviriden mütevellid her türlü sonuca savaşa açmak yerine daha doğru olduğunu düşündüğünüz bir çeviriyle siz de çıkın ortaya! Veya tabii ki sözkonusu çeviri vesilesiyle siz de bir Gazâlî yorumu koyun ortaya. Gazâlî bir ilah olsaydı bile (ki, hâşâ değil ve olamaz!) onun sözünün insanlarca özgürce anlaşılmasının, çeşitlenmesinin ve çoğalmasının önünde bir engel olamazdı. O kadar yıl hermenötik okuyan, üstelik Kur'an'ın hermenötik yorumunu yapmaya kalkı-

şan birine, bu basit ve ibtidâî dersi hatırlatmak zorunda olmak ne kadar acıdır. Bu konuda bu kadar yanlışa düşen, hayatı boyunca bir çok zikzaklar çizen biri olduğunu yeterince kanıtlamış olan sayın münekkid yayınladığı o kadar matbuatın hangi birini okuyucuya saygı veya İslâm büyüklerine saygı adına toplattı? Dört günlük eleştiri bombardımanı esnasında bizi hiç tanımadığı halde bize isnad ettiği suçlara bakın: "Arapça bilmez", "Türkçe bilmez", "kifayetsiz muhteris", "Gazâlî'nin hatırasına saygısız", "felsefe mirasının katili", "cahil", "felsefe bilmez", "utanmaz". Felsefî mirasımızın katledilmesine dair duyduğumuz kaygının binde birini, ahlâkî, edebî ve insanî mirasımızın katledilmesi hakkında duysak fazla mı olurdu? Üstelik sözkonusu olan Gazâlî olunca, bu kadar Gazâlî hatırası satarken, en basit bir Gazâlî dersinden mahrum olmak da neyin nesi? *Ihyâ'nın* veya *Kimyâ-i Saâdet'in* o müthiş nefis ve enaniyet terbiyesi dersleri, cansız ve ruhsuz bir münekkid gözüyle mi okunmaktadır acaba?

Son olarak, emin olun, bir konuda karar veremedim. Piyasanın felsefe ve kültür mirası hakkında son derece iyi yetişmiş insanlarla dolmasına sayın Cündioğlu sevinir miydi, üzülmü müydü? Bir hiss-i tabîî ile -isterseniz bir sû-i zan deyin buna- içime doğan şu düşünceye mani olamıyorum. Münekkid, gıdasını aldığı vehimlerinin giderilmesini asla isteyemez. Onun için gözü kara, gözünü hırs bürümüş bir mütercim portresi vazgeçilmezdir. Yanılmış olmayı çok istedim, ama görebildiğim kadarıyla sayın Cündioğlu, kılıcına doladıklarının gerçekten de cahil olmalarını şiddetle arzu etmektedir. Bu işlerdeki kendi ehliyetini şimdilik bir yana bırakalım, ve bütün samimiyetimle yaptığı eleştirilerde haklı olduğu hususlarda kendisine teşekkür edebilmeyi de çok arzu ederdim, kul ve beşer olduğumu hiç unutmadan, çeviri amelîyesinin bütün zorluğunu bilerek her türlü eleştiriden çok şeyler öğrenebileceğim bilinciyle kendisinden de pekâlâ bir çok şey öğrenebilirdim, ama öncelikle bu hasletlerinin ciddi bir psikanalitik tedaviye ihtiyacı olduğuna hiç kuşku duymuyorum.